

relaties tussen economische en politieke machthebbers centraal te stellen, relaties die zich juist lenen voor een meer kwalitatieve analyse. Van Niel daarentegen heeft de onconventionele greep gekozen om veel van zijn cijfermateriaal aan te bieden in de vorm van een apart meegeleverde CD-ROM en de interpretatie daarvan in hoge mate aan de lezer over te laten. Helaas spreken cijfers zelden voor zichzelf, dat wil zeggen wanneer ze niet geïntegreerd zijn in het lopende betoog. Van de 38 tabellen en grafieken op de CD-ROM geeft één, nummer 13, een bijzonder nuttig overzicht van productie en prijzen van de voornaamste gewassen gedurende de periode 1746-1800.

Kwee's dissertatie is zeer zorgvuldig uitgevoerd en munt uit door een goede aansluiting bij de recente literatuur. Toekomstige studenten van Java's noord-oostkust zullen niet om dit boek heen kunnen. Ten aanzien van de uitvoering van Van Niels boek moet het me van het hart dat de redactie zich beter van haar taak had kunnen kwijten. De redactie had de hoogbejaarde auteur moeten bijstaan en behoeden voor schoonheidsfouten (typefout in de inhoudsopgave, kaart op zijn kop, verkeerde rangschikking van werken door dezelfde auteur in de bibliografie).

J. Thomas Lindblad

Bloemgarten, S., *Hartog de Hartog Lémon, 1755-1823. Joodse revolutionair in Franse tijd* (Amsterdam: Aksant, 2007, 498 blz., €39,90, ISBN 978 90 5260 244 8).

Het trage proces van 'integratie' der asjkenazische, of Hoogduitse, en sefardische, of Portugese Joden in de Nederlandse samenleving heeft de laatste decennia vele pennen in beweging gebracht. Met name Michman, Karl de Leeuw en Fuks-Mansfeld hebben nieuwe inzichten geboden, terwijl vooral door recente studies op provinciaal niveau, zoals die van Erdtsieck en Van der Poel, de praktijk nauwkeuriger kon worden getoetst. In 2007 verscheen het boek van Wallet *Nieuwe Nederlanders. De integratie van de Joden in Nederland (1814-1851)*. Vrijwel gelijktijdig kwam de hier te bespreken biografie van Lémon van de pers die de voorafgaande periode behandelt.

Een biografie van Lémon is meer dan welkom, want het is toch verbazingwekkend dat aan de eerste Joodse volksvertegenwoordigers – behalve Lémon ook H.L. Bromet (1724-1812) en I. da Costa Athias (1738-1807) – nog maar zo weinig aandacht is besteed. Lémon en Bromet werden, op basis van 'algemeen' mannenkiesrecht in de tweede Nationale Vergadering, de Constituerende Vergadering en het Vertegenwoordigend Lichaam gekozen (september 1797-juni 1798) en Athias in het Vertegenwoordigend Lichaam (juli 1798-juli 1800). Dit alles was mogelijk gemaakt door het reglement voor de verkiezing van de Nationale Vergadering, ons eerste gekozen parlement dat op 15 maart 1796 bijeenkwam, en werd bevestigd door het zogenaamde emancipatiedecreet van 2 september 1796 dat ingevolge het op 5 augustus genomen besluit tot scheiding van kerk en staat de Joodse ingezetenen tot gelijkberechtigten burgers

uitriep. (Het proefschrift van M.E. Bolle uit 1960 *De opheffing van de autonomie der Kehilloth (Joodse gemeenten) in Nederland 1796* had, hoe dan ook, niet in Bloemgartens literatuurlijst mogen ontbreken.) Dat burgerschap was dus een verworvenheid van de Bataafse, 'patriotse' revolutie. Reliëf krijgt het belang van die decreten pas als men zich realiseert dat er voordien slechts één bevoorrechte gereformeerde kerk bestond; dat alle niet-gereformeerden geen staatsambten mochten bekleden: dus tweederangs burgers waren; en dat de joden werden beschouwd als behorend tot een der beide Joodse natiën wier autonome status werd bepaald door een contract met de lokale of regionale overheid van hun inwoning, voorop het Amsterdamse stadsbestuur.

Bloemgarten heeft niet zo maar een levensbeschrijving van Med. Dr. Hartog de Lémon gemaakt. Hij plaatst zijn held in het politieke en culturele kader van zijn tijd. De schrijver is daartoe als geen ander competent: hij wijdde een halve eeuw geleden zijn doctoraalscriptie aan de Joden te Amsterdam in de eerste jaren van de Bataafse Republiek (wat niet hetzelfde is als 'de Franse Tijd') waarvan de resultaten zijn gepubliceerd in de *Studia Rosenthaliana* van 1967 en 1968. En bovendien heeft hij al bewezen het genre te beheersen met zijn grote biografie van Henri Polak.

Minutieus en met succes heeft Bloemgarten in de archieven in binnen- en buitenland gespeurd naar sporen van leven en werken van Lémon die in 1778 te Leiden promoveerde in de geneeskunde, zich in 1780 te Emden vestigde en in 1783 huwde met de uit Amersfoort afkomstige Vrouwtje, dochter van Israel Cohen. In 1788 keerde hij terug naar zijn geboorteplaats Amsterdam om er als armendokter te gaan werken, aangesteld door de parnassiem van de Hoogduitse Joodse natie. Hij vond daarnaast tijd voor de vertaling van het toneelstuk *Bella* van Friedrich von Korff, in 1789 bij Willem Holtrop verschenen. Hij ontpopte zich niet alleen als een man van de Verlichting maar ook als een aanhanger van de radicale richting. Hij werd lid van de gemengd christelijk-Joodse sociëteit Felix Libertate – waaraan Laurence Charpentier in 1996 een belangrijke studie heeft gewijd in *Aschkenas. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Juden* welke Bloemgarten onvermeld laat – en betuigde zich een fervent voorstander van de mensenrechten en andere patriotse idealen maar vooral van de sociale en culturele verheffing van zijn geloofsgenoten. Met Carel Asser en Jonas Daniël Meijer behoorde Lémon tot het kleine groepje 'verlichte' Joden dat zich in 1797 van de Hoogduitse gemeente afscheidde in Adat Jeschurun.

Ruime aandacht besteedt Bloemgarten aan de activiteiten van Lémon als volksvertegenwoordiger: overtuigd unitaris en aanhanger van de radicaal-democratische richting (inclusief staatsgreep) van voorman Pieter Vreede. Voor Lémon viel dan ook met de tweede staatsgreep in juni 1798 het doek. Pas onder koning Lodewijk Napoleon kregen Lémon, Meijer en Asser een kans om als leden van het 'Opperconsistorie van Hollandsch Joodsche of Israëlitische Gemeentes' (in 1811 opgevolgd door het Franse consistorie) een sturende rol te spelen bij de pogingen tot verdere 'integratie' – een begrip dat ook door Bloemgarten niet nauwkeurig kan worden gedefinieerd – of acculturatie der Joden. Uitvoering worden deze activiteiten voor het voetlicht gebracht.

Diepgaand analyseert Bloemgarten de mogelijke betrokkenheid van Lémon bij de samenzwering van Augusteijn Maas tegen het Franse bewind, welke hem in februari 1813 op twee jaar gevangenisstraf kwam te staan. Toen Lémon in april 1814 uit de vesting Hamm naar Nederland terugkeerde, was zijn politieke rol uitgespeeld – niet zozeer vanwege het feit dat hij zich, zoals Bloemgarten veronderstelt (423, 456), zelf uit het politieke leven terugtrok maar eerder, denk ik, omdat hij net als Pieter Vreede *persona non grata* was in het restauratieve koninkrijk. Als ambtelos burger, met een praktijk als arts, was Lémon te meer actief op het terrein van de medische wetenschap en in diverse culturele genootschappen, zoals in Tot Nut en Beschaving, waar hij misschien heeft kennismemaakt met de jonge Hartog Itzig Berlin die veel later als Dageraadman op de voorgrond trad, of in de Vrijmetselaarsloge La Charité die hem als eerste Jood, op instigatie van Johannes Kinker en Paulus van Hemert, toeliet. (Lémon was trouwens al in 1797 toegetreden tot de ‘ambulante’ loge Les vrais Bataves (88)).

Deze leesbare biografie van Lémon is een grote aanwinst voor de geschiedschrijving van de Bataafse en Franse Tijd.

A.H. Huussen jr.

Schrikker, A., *Dutch and British Colonial Intervention in Sri Lanka 1780-1815. Expansion and Reform* (Dissertatie Leiden 2006, TANAP Monographs on the History of Asian-European Interaction 7; Leiden, Boston: Brill, 2007, XVI + 270 blz., €73,-, ISBN 978 90 04 15602 9).

In de Britse geschiedschrijving verschenen al veel studies over de achttiende-eeuwse grondslagen van het negentiende-eeuwse bestuur over India. In de Nederlandse historiografie is er weinig aandacht besteed aan de overgang van gebieden in Zuid-Azië onder bestuur van de VOC naar Brits bestuur. In het werk van de Utrechtse historicus Van Goor is de overgang van VOC- naar staatsbewind over de koloniën een belangrijk thema. Alicia Schrikker dook daar wat betreft Ceylon diep in. Zij wil een analyse bieden van de opkomst van de moderne koloniale staat op Ceylon tegen de achtergrond van een steeds meer moderniserende wereld (1). Het gaat haar om een nieuwe karakterisering van overgangen in koloniaal bestuur in Azië van de achttiende naar de negentiende eeuw (6).

Het boek is in drie stukken verdeeld. Deel 1 schetst kort de geschiedenis van Ceylon voor de komst van de Portugezen, de Portugeze en de Nederlandse infiltratie langs de westelijke kusten en het ontstaan en de politieke organisatie van het inheemse koninkrijk Kandy, waarin het boeddhisme een belangrijke rol speelt. Deel II behandelt de periode van Nederlands bestuur toen dit vanaf 1780 fundamenteel ging veranderen. Gouverneur Willem Jacob van de Graaff (1785-1794) is de held van het verhaal. Kaneel, want daar ging het om, werd in het wild gewonnen. Van de Graaff bevorderde de aanleg van tuinen. Om de kosten van de militairen en de inheemse arbeidskrachten te

drukken liet hij op het eiland rijst verbouwen, zodat dure import niet nodig was; hij wilde op Ceylon een 'broodkamer' creëren. Zijn vertrouwelingen Jacob Burnand en Thomas Nagel verdiepten zich in de mogelijkheden tot ontwikkeling van perifere streken rond Batticaloa en in de Vanni. Er woei een frisse wind door het VOC-bestuur, maar Alicia Schrikker is zeer omzichtig om van een directe invloed door de idealen van de Verlichting te spreken.

Het derde deel van het boek bestrijkt de Britse periode vanaf 1796. Het gaat erom het bestuur onder de gouverneurs Frederick North (1798-1805) en Thomas Maitland (1805-1811) in de context te plaatsen van de internationale verhoudingen en Britse opvattingen over koloniale politiek. Concreet betekent dit dat er twee vragen centraal staan: was het Britse bestuur beïnvloed door de Verlichting en in hoeverre keerde Maitland echt terug naar de VOC-methode van bestuur? Als er iets tot de Verlichting hoort is het wel 'the rule of law' en de vrijheid van de mens. Vooral onder Lord North werd de rechtspraak hervormd; er kwamen een onafhankelijk hooggerechtshof en rechtbanken van beroep met betaalde rechters, die het Engelse recht toepasten. Maakte het VOC-bestuur nog gebruik van herendiensten, het Britse bewind onder North propageerde vrije arbeid. Om praktische redenen keerde Maitland wel gedeeltelijk terug naar elementen in het Nederlandse bestuur, maar Alicia Schrikker toont aan dat hij daarmee niet als conservatief, laat staan als reactionair bestempeld kan worden. Anders dan in de Republiek, waren er in het Verenigd Koninkrijk nieuwe opvattingen over koloniaal bestuur ontwikkeld, die in India werden toegepast. Daarom is het Britse bestuur over Ceylon niet los van dat in India te begrijpen. Alicia Schrikker besteedt daar veel aandacht aan. Ook de Britse onderwerping van Kandy wordt verklaard.

Het is wat pretentieuze kritische opmerkingen te maken over een dissertatie die werd beloond met *cum laude* en een studieprij van de Stichting Praemium Erasmianum. Toch, wat is mooier dan dat een dissertatie tot nadenken uitnodigt en discussie stimuleert. Het onderzoek moet leiden 'not only to a new synthesis of this period in Sri Lanka's political history, but also to a new characterization of transitions of colonial regimes in Asia during this revolutionary era' (6). Welnu, het eerste deel van de doelstelling is zeker bereikt, maar het tweede deel niet. Noch de koloniale overgang op Java, noch die in India is vergeleken met die op Ceylon. In de slotlinea van het boek wordt slechts opgemerkt dat bij alle nadruk op de achttiende-eeuwse grondvesten van de koloniale staat op Java, het geval Ceylon duidelijk laat zien dat de aanpassing aan deze grondvesten grotendeels afhankelijk was van de voorkeuren en wensen van de koloniale heersers. Verder valt het op dat in de analyse het begrip *regime change*, of politieke reconstructie, zoals die door Ido de Haan werd behandeld¹ een belangrijke plaats inneemt. Het wordt toegepast op de overgang van het VOC-bestuur naar het Britse, maar ik vraag me af of een wisseling van kolonisator werkelijk politieke reconstructie is, zoals bedoeld door De Haan. Schrikker maakt wel heel intensief gebruik van het begrip overgang. Zij plaatst de politieke reconstructie à la De Haan tussen twee koloniale transitities, namelijk het VOC-bestuur na 1780 en het Engelse vanaf

¹ I. de Haan, *Politieke reconstructie. Een nieuw begin in de politieke geschiedenis* (Utrecht 2004).